

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Funkce pověstí na Moravských Kopanicích mezi orální
kulturou a folklorismem**

Alena Rolencová

Plzeň 2019

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra antropologie

Studijní program Antropologie

Studijní obor Sociální a kulturní antropologie

Bakalářská práce

**Funkce pověstí na Moravských Kopicích mezi orální
kulturou a folklorismem**

Alena Rolencová

Vedoucí práce:

PhDr. Petr Janeček Ph.D.

Ústav etnologie

Fakulta filozofická, Univerzita Karlova

Plzeň 2019

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2019

.....

Poděkování:

Chtěla bych poděkovat vedoucímu své práce PhDr. Petru Janečkovi za jeho cenné rady a nekonečnou trpělivost při vypracovávání této bakalářské práce. Dále bych chtěla poděkovat svojí tetě Aleně Bartošíkové, která mi poskytla přístup k vzácné sbírce, kterou jí věnoval prof. Bohuslav Beneš.

Obsah

1. Úvod.....	6
2. Teoretická část.....	8
2.1. Moravské kopanice.....	8
2.1.1 Historie Kopanic.....	8
2.2. Folklór a lidové tradice na Kopanicích.....	10
2.2.1. Nářečí.....	11
3. Pověst a lidová tradice.....	13
4. Lidová slovesnost vs literatura.....	15
4.1. Klasifikace pověstí.....	16
4.2. Vypravěči.....	20
5. Praktická část - katalogizace.....	22
5.1. O Zbojníkoch.....	22
5.2. O pokladech.....	24
5.3. Poklad v Olšavě.....	24
5.4. O zlém duchu.....	25
5.5. O vodníkovi.....	26
5.6. O vodníkovi 2.....	27
5.7. O vodném.....	27
5.8. O bosorkách.....	28
5.9. Čarodějnice.....	29
5.10. O čertovi.....	30
5.11. Světlonoš.....	30
5.12. O světlonosu.....	31
5.13. O štěstí.....	32
5.14. O strašidlech ve Stráni.....	35
6. Závěr.....	36
7. Použitá literatura a prameny.....	38
7.1. Literatura.....	38
7.1. Periodika.....	39
7.2. Prameny.....	39
8. Resumé.....	40

1. Úvod

Pověsti a obecně folklór mi byly velmi blízké již odmalička, jelikož pocházím z Uherského Brodu, který leží velmi blízko slovenských hranic a je také jedním z největších měst na Slovácku. Nepatří sice ke Kopanicím, kterými se zabývám ve své práci, ale nářečí je velmi podobné a našli bychom v něm mnoho společných znaků. K tomuto tématu jsem dospěla také díky tomu, že jsem strávila v dětství spoustu času ve Starém Hrozenkově, který je "srdcem" celých Kopanic. Atmosféra, kterou dokáží navodit tyto kopce je nepopsatelná a obyvatelé (starousedlí především) jsou velmi milí lidé, i když se to na první pohled nemusí zdát. Tito starousedlí žijí převážně stejným životem, jako za dávných časů. V neděli chodí do kostela v typickém kopaničářském kroji, stále vaří na peci, starají se o svá pole a dobytek a hlavně jsou ochotní každému, kdo o to požádá, vyprávět staré pověsti, které si pamatují. Bohužel, těchto lidí je už jen velmi málo, jelikož mladí opouštějí vesnice a venkov a stále se hrnou do měst. Návrat zvažují až v pokročilém věku.

Dlouho jsem zvažovala jak toto téma zpracovat, až jednou mi bylo nabídnuto nahlédnout do soukromé sbírky významného českého etnologa a folkloristy prof. Bohuslava Beneše, který ji věnoval mé tetě Aleně Bartoškové, která je rovněž sběratelkou pověstí na Kopanicku a známou spisovatelkou v této oblasti. Jedná se o velké množství dosud nezpracovaných materiálů, které pan Beneš za ta léta na Kopanicích a blízkém okolí se svými studenty z Filozofické fakulty UJEP v Brně nasbíral. Vzhledem k tomu, o jak vzácnou sbírku se jedná, je velice důležité, aby se uchovala i pro budoucí generace, k čemuž přispěje tato bakalářská práce.

Musím přiznat, že jsem si nejprve myslela, že pro mě jako místního nebude problém porozumět všemu, co se nářečí týče, ale opak je pravdou. Největší část mé práce se týkala přepisu historických textů a shánění literatury, které je o tomto regionu velmi poskrovnu a obzvlášť v Čechách je těchto titulů minimum.

Nicméně pro mě byla skvělá zkušenost změnit roli a nebýt pouze pasivním posluchačem pověstí. Obzvlášť zařazování postav, jevů a nadpřirozena do katalogu mě velmi zaujalo i když v některých případech pověst nebylo zcela možné katalogizovat, jelikož byla jak démonologická, tak naučná.

V první části mé bakalářské práce bych se ráda věnovala popisu oblasti Moravských Kopanic a to od popisu prvního osídlení, přes nájezdy Turků a Tatarů, až k tradičnímu hospodářství a především lidové tradici, která je v této oblasti tak bohatá a zachovalá, jako téměř nikde jinde. Je také třeba se zastavit u nářečí, které je poměrně komplikované a je třeba jej důkladně popsat, aby bylo možno porozumět další části této práce. Dále se ve své práci zabývám vztahem lidové slovesnosti a literatury, pod toto téma ještě spadají interpreti neboli vypravěči, kteří vdechují do pověstí život. Dalším důležitým bodem je význam pověstí a jejich rozčlenění podle příběhu, který vyprávějí.

Cílem mé bakalářské práce je vybrat několik originálních pověstí z Kopanic a přepsat je do snáze přístupné elektronické formy, jelikož jsou psány na stroji. Tyto autentické pověsti, které jsou psané v původním kopaničářském nářečí jsem se pokusila zpracovat a následně zařadit, klasifikovat a katalogizovat pomocí typologicko-motivických folkloristických přístupů, konkrétně pak podle standardního katalogu českých démonologických pověstí Jana Luffera (2014). Pro srovnání jsem se také rozhodla použít literární sbírku pověstí z kraje pod Lopeníkem, abych upozornila na rozdíly, které panují mezi literaturou a orální kulturou z hlediska jejich formálního stylu.

2. Teoretická část

2.1. Moravské kopanice

Moravské Kopanice se nacházejí ve Zlínském kraji na moravsko-slovenském pomezí a jsou součástí etnografického celku Slovácko, které bylo dříve nazýváno jako Moravské Slovensko. Tento název vznikl na základě předpokladu, že tamní obyvatelé byli původně Slováci. Samotné Kopanice jsou od zbytku Moravy odděleny hřebeny hor a otvírají se směrem do údolí Váhu. Pomyslným centrem Kopanic je obec Starý Hrozenkov, které leží poblíž hraničního přechodu na Slovensko.¹ Další obce, které patří do jádra Kopanic jsou Lopeník, Žitková, Vyškovec a Vápenice. Všechny tyto obce kromě Lopeníku spojuje i tradiční lidový kroj. V některých případech se k oblasti Kopanic připojují i obce Březová a Strání, především z důvodu stejného nářečí a tradic. Název Kopanice byl odvozen od jejich specifického zemědělství, kdy práce na poli spočívala právě v “kopání” motykou, od tohoto slova se samotní zdejší obyvatelé začali nazývat jako “kopaničáři”.²

2.1.1 Historie Kopanic

Oblast moravských Kopanic patří k nejpozději osídleným územím Českých zemí, první zmínky o tamnějších obyvatelích pocházejí z roku 1261. Jejich osídlení se nacházela v okolí hrozenkovského potoka. Na osidlování se také významně podíleli i lidé z Uher, kteří prchali před válkou. Při vojenských vpádech Tatarů, Turků, Kumánů a Kuruců se lidé schovávali především v okolních horách. Po ukončení nájezdů se Starý Hrozenkov postupně zalidňoval, roku 1760 vznikly

¹ Moravské Slovensko. Svazek I. Praha 1913 . Národopis lidu československého, díl 1.

² *Moravské Slovensko*. Svazek II. Praha 1922. Národopis lidu československého, díl 1.

Vápenice (odvozeno od pálení vápna), Žítková (odvozeno od slova život - žitek nebo od žita, které se tu pěstovalo) a Lopeník (1791).³

I bez válek byl v této oblasti život tvrdý, těžce dostupná pole bylo možno obdělávat pouze ručně motykou. Velká chudoba měla za následek, že v obydlích žilo najednou 5 až 10 lidí, kterým se jejich každodenní život točil pouze okolo zemědělství a chovu skotu. K hospodářskému zaostání kraje nejvíce přispěly základy jakékoli výroby, mimo zemědělství. ⁴Obyvatelé této oblasti pak více tíhnuli ke svým tradicím, které se částečně uchovaly dodnes pomocí krojů, písní, pověstí, zvyků a především také nářečím, které je pro tento kraj tak specifické.

Celé Kopanice byly oslabeny velmi špatnou dostupností, jelikož k většině usedlostí nevedly cesty. Tato pomyslná barikáda, která zde vznikla, přispívala k izolovanosti a zaostalosti regionu. Chybějící spojení s okolním světem se promítlo také na negramotnosti většiny obyvatel. Zdejší děti totiž do školy vůbec nechodily, jelikož do ostatních obcí to měli daleko, v sezóně museli pomáhat v hospodářství a v zimě někdy vůbec nebylo možné se dostat mimo obec. Právě negramotnost byla hlavním důvodem přežívání orální kultury, kdy se za dlouhých chladných večerů vypravovaly pověsti, nebo společně zpívaly písně. Negramotnost se stala v této oblasti hlavním zdrojem tradicionality kulturních forem.

Konzervativní způsob života obyvatel Moravských Kopanic přetrvával i ve 20. století, zejména kvůli jejich nedůvěře ke všem novotám. Lidem skončily sice poddanské povinnosti, ale chudoba přiměla rolníky odjíždět i s rodinami na sezonní zemědělské práce do Uher a Rakouska. V dobách státního socialismu byla tato praxe utlumena, ale existovala v méně výrazných formách i nadále.⁵

Právě výzkumu Kopanic se velkou částí své odborné práce zabýval prof. Bohuslav Beneš, pod jehož vedením zde studenti etnografie a folkloristiky z brněnské univerzity J.E. Purkyně shromažďovali od místních informátorů a

³ Kolektiv autorů. *O kopanickej řeči*. Starý Hrozenkov: Informační středisko pro rozvoj Moravských Kopanic, 2010.

⁴ JANČÁŘ, Josef - *Lidová kultura na Moravě*. Josef Jančář s kolektivem. Ve Strážnici: v Brně: Ústav lidové kultury; Muzejní a vlastivědná společnost, 2000.

⁵ Kolektiv autorů. *O kopanickej řeči*. Starý Hrozenkov: Informační středisko pro rozvoj Moravských Kopanic, 2010.

vypravěčů jejich vlastní zážitky, pověsti a další folklorní texty v kopaničářském nářečí.

Například jeho žák Pavel Popelka do muzejního archivu pořídil kolem tisíce záznamů lidových písní z moravské strany Bílých Karpat i fotografie etnografických fenoménů regionu. Od roku 1990 byl Pavel Popelka ředitelem muzea J.A. Komenského v Uherském Brodě, vydal řadu knih a podílel se na založení Festivalu masopustních tradic ve Strání, odkud pochází.⁶

Mezi další významné sběratele pověstí patří například Alena Bartošíková, Jan Kropáč nebo Václav Richtr, kteří se společně podíleli na knize Kde modrý plamének hoří. Každý z nich má také svůj osobitý autorský styl, který promítli právě do této knihy.⁷

2.2. Folklór a lidové tradice na Kopanicích

Pod slovem folklór si většinou představíme lidovou slovesnost, lidovou hudbu, lidový tanec a divadlo. Ale především v USA a u románských či anglosaských národů je tento pojem mnohem širší, jelikož zahrnuje i artefakty materiální kultury. Jedná se především o záznamy pohádek, pověstí, pranostik, přísloví a hlavně písní, které můžeme najít v různých historických kronikách, zábavné literatuře nebo v církevních listinách.⁸

“Lidová slovesnost, folklór je jednou stránkou toho, jak kdysi lidé žili: jak si stavěli chalupy a stodoly, jak se strojili do krojů, co jedli, jak pracovali na poli a jaká provozovali řemesla i jaké měli obyčeje a slavnosti. To všechno nazýváme lidovou kulturou a tu studuje národopis. Cizím slovem říkáme národopisu etnologie. Někteří

⁶ Bílé Karpaty: časopis moravsko-slovenského pomezí. Uherské Hradiště: Veselí nad Moravou: Trenčín: Nemšová: Luhačovice: Společnost pro trvale udržitelný život, regionální pobočka Bílé Karpaty; Český svaz ochránců přírody, základní organizace Bílé Karpaty, 1996. (2) ISSN 12113638

⁷ BARTOŠÍKOVÁ, Alena, KROPÁČ, Jan a RICHTER, Václav. *Kde modrý plamének hoří: pověsti z kraje pod Lopeníkem, Buchlovem a Pálavou*. Břeclav: Moraviapress, 1998.

⁸ BENEŠ, Bohuslav. *Úvod do folkloristiky*. Vyd. 1. Brno: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Fakulta filozofická, 1980.

badatelé rozdělují národopis (etnologii) na etnografii a folkloristiku: do etnografie patří hmotné a sociální stránky lidové kultury, do folkloristiky hlavně projevy umělecké jako slovesnost, hudba, tanec nebo divadlo.”⁹

Navzdory své velikosti patří Kopanice mezi nejvýznamnější folklorní oblasti celé Moravy. Právě díky jedinečnosti jsou tance a písně přebírány jinými regiony. Celá oblast Kopanic vždy překypovala tradicemi, jelikož každý církevní nebo lidový svátek (např. fašank) doprovázely kroje a hudba zdejšího folklóru.¹⁰

Kopanický kroj se řadí do nejarchaičtějších dochovaných lidských oděvů. Kroj se možná může zdát jednoduchý, ale zdobí jej pracně vytvořené výšivky díky kterým tak vyniká nad ostatními kroji z okolí. Tento kroj bychom mohli nazvat i starohrozenkovským, jelikož se omezuje spíše jen na Starý Hrozenkov a pak částečně na “k němu přifařené” Kopanice, Žítkovou, Vápenice, Vyškovec.¹¹

Ale nejsou to jen písně nebo kroje, co charakterizuje tento region, nesmíme zapomínat na řemesla, zvyky, tajemné podkarpatské pověsti a především nářečí, které je pro Kopanice specifické tím, že se spíše než spisovné češtině podobá slovenštině. V dnešní době toto nářečí uslyšíme jen od starousedlíků.

2.2.1. Nářečí

Vzhledem k tomu, že všechny použité texty jsou v původním kopaničářském nářečí, je třeba nastínit rozdíly a změny pro lepší porozumění.

Kopaničářské nářečí se řadí do východomoravské nářeční skupiny, která byla dříve nazývána moravskoslovenskou. Pokud bychom blíže zkoumali historickou metodu o nářečí na východní Moravě, došli bychom k závěru, že s vývojem nářečí

⁹ SIROVÁTKA, Oldřich. *Čítanka české lidové slovesnosti: Z lid.písní, vyprávění, říkadel a her.* Brno: Masarykova univerzita, 1992. str. 1.

¹⁰ JANČÁŘ, Josef. *Proměny Slovácka: (lidová kultura - od feudálního poddanství k postmodernímu společenství).* Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2011.

¹¹ JANČÁŘ, Josef - *Lidová kultura na Moravě.* Josef Jančář s kolektivem. Ve Strážnici: v Brně: Ústav lidové kultury; Muzejní a vlastivědná společnost, 2000.

na moravském Slovensku je bezpochyby spjat především jihovýchodní úsek, což jsou nářečí kopaničářská.¹²

Pod označením kopaničářské nářečí se označuje mluva úzkého pruhu asi dvaceti obcí a osad při moravsko-slovenské hranici severovýchodně a východně od Strážnice, částečně roztráštěných po mýtinách (kopanicích) na západních svazích jižního úseku Bílých Karpat.¹³ *“Centrum dnešních kopaničářských nářečí se dlouhou dobu vyvíjelo společně s nářečími slovenskými (středoslovenskými) a příslušníci kopaničářských nářečí se dostali do styku s obyvateli východní Moravy teprve v důsledku pozdní kolonisace v 17. a hlavně v 18. století.”*¹⁴

Jediným společným znakem, který sdílejí všechna kopaničářská nářečí je absence písmena ř, které je nahrazeno pouze obyčejným r.

Jaromír Bělič¹⁵ popsal typické znaky, které má většina nebo všechna kopaničářská nářečí společná takto:

- a. úplný zánik písmene ř, např. *rezať, tri, vytrít*
- b. foném ʒ nahrazuje písmeno d', *cuʒí/jeʒ*
- c. příslušnost k měkkému sklonění také podstatných jmen se slovním základem na -r, např. *ve dvori, v ňutri, ve dvore, v komore, f komori*
- d. zakončení -m v 1. osobě jednotného čísla všech sloves, například také *něsem/ nesem, umrem, začňem/začnem, kupujem*
- e. zakončení infinitivu na -t/-c, např. *ňést/ňésc, lahnút/ nahnúc*
- f. v 1. osobě jednotného čísla slovesa *být* veskrze tvar *sem/som*

V severnější části kopaničářských nářečí těsně při slovenských hranicích, představující jakési jádro celého úseku, je většinou *t, d, n* vyměněno za *t', d', ň* také

¹² Kolektiv autorů. *O kopanickej reči*. Starý Hrozenkov: Informační středisko pro rozvoj Moravských Kopanic, 2010.

¹³ BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie*. 1. vyd. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1972

¹⁴ CHLOUPEK, Jan a Alois STUDNIČKA: *K postavení kopaničářských dialektů mezi nářečími východomoravskými*. In *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity*. Brno, 1955.

¹⁵ BĚLIČ, Jaromír a KRÍSTEK, Václav. *Moravkoslovenská nářečí*. Olomouc: Studijní a lidovýchovní ústav : Vysoká škola pedagogická, 1954.

před starým e, např. *ťetka, d'ěň, ňeseťe...*, v nejsevernějších obcích (Starý Hrozenkov a okolí) je pak za každé *ť, d'* pravidlem *c, ʒ*, tj. *cetka, ʒeň, ňesece* a také *cicho, ʒeci, ʒeʒina*.

V jádru kopaničářských nářečí jsou dále vedle jednoduchých dlouhých samohlásek v jistých pozicích dvojhásky *ie, ia, uo, iu/ié, iá, uo, iú*, popřípadě najejich místě skupiny *jé, já, vo ...* nebo dvojslabičné *ié, iá, vuó* např. *dobré mlieko/mljéko/mlieko, hriech/hrjéech/hriéech (jine i hrích), kuóň/kvóň*. Pro jádro kopaničářských nářečí je příznačné též zachování tvrdého sklonění podstatných jmen se slovním základem na *-s* a *-z*, dále zejména na koncovku *-om* např. *bratom, otcom, koňom*. Dále pak koncovka *-uóv/-uov/óv* např. *bratuov*, koncovka *-mi* nebo *-ami* a také poměrně hojně se vyskytující koncovky maskulin a neuter *-i/-í* jako *chlapi*. Často se také vyskytuje koncovka *-ú, majú, našú, suchú* apod.

Úryvek z rozhovoru

“Prišóť Slováč a pítať sa mňa, čo bi robiť, že bi rát chcel teho škrjatka. Ja som mu povedať, vizeť - i teho škrjatka, a vón na to povedať, že ho súdezi majú, že ho chitať pres plot, a že mu ušóť, že to boľo také kura omočené. Já som mu povedať, abi si vzať ot čjérnej sljepki vajco, a ʒevjaʒ dň ho pot pazuchú nosiť. A vón mi na to povedať, že aj to už robiť a že mu púkľo.”

škrjatok - skřítek, ušóť - utekl, pot pazuchú - pod paží

3. Pověst a lidová tradice

Pod pojmem pověst se řadí více skupin vyprávění, ale všechny mají společné to, že vypravěč a samozřejmě také posluchač opravdu věří, že vykládá věrohodný příběh. To však neznamená, že z části nejsou smyšlené. Je mnoho pověstí, které jsou o divoženkách, hastrmanech, hejkalech nebo o kouzlení.

Pověsti mají většinou jednoduchou podobu a nejsou příliš dlouhé, omezují se spíše na krátký příběh.¹⁶

Pověsti se dělí podle děje do několika kategorií a to na pověsti místní, pověsti historické, démonologické pověsti a také legendární pověsti.

Místní pověsti vypravují o významných přírodních nebo kulturních památkách jako jsou řeky, rybníky, stromy, tůně, hory, kopce, propasti, zámky, hrady a o původu měst a vesnic. S pověstmi místními úzce souvisí historické pověsti, kdy si lidé vyprávěli vzpomínky o svém kraji. V historických pověstech vystupují významné postavy místních, ale i celonárodních dějin. Pověst však není věrnou kronikou událostí, je založena rovněž na lidové obraznosti.

Pověsti odjakživa patřily k nejživějším druhům lidového vyprávění, jedná se především o pověsti pověrečné nebo jinak řečeno, démonologické.¹⁷ To znamená, že tyto pověsti vypravovaly o různých démonických stvořeních, jako jsou divoženky, čarodějnice, černokněžníci, vodníci nebo bohyně. V dřívějších dobách znali opravdu dobří vypravěči i přes 200 takových pověstí, ale v dnešní době se tyto pověsti slyší už jen málo, protože se dochovaly především na venkově. Na rozdíl od pohádek pověsti vždy přesně říkají, kdy a jak se událost stala, ale vzhledem k tomu, že v ní vystupují mýtické bytosti jsou napůl pravdou a napůl fantazie. Z toho plyne, že pověst v životě plní informační funkci, jelikož se nevypráví pro zábavu, ale hlavně kvůli informacím, poučení, vysvětlení nebo jako upomínka zajímavých událostí.¹⁸

¹⁶ SIROVÁTKA, Oldřich. *Čítanka české lidové slovesnosti: Z lid.písní, vyprávění, říkadel a her*. Brno: Masarykova univerzita, 1992. str. 1.

¹⁷ LUFFER, Jan. *Katalog českých démonologických pověstí*. Nakladatelství Academia, Středisko společných činností AV ČR, 1. vydání, Praha, 2014

¹⁸ SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Sirovátka, Oldřich. Brno : Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998.

4. Lidová slovesnost vs literatura

Lidová slovesnost se od literatury a písemnictví odlišuje určitými vlastnostmi, protože lidové písně, balady, pověsti, pohádky, přísloví, pranostiky nebo hry jsou především kolektivní. To znamená, že jsou udržovány kolektivem a projevy lidové slovesnosti odpovídají také kolektivnímu vkusu, promítá se v nich morálka, sociální názory, cit i umělecký vkus kolektivu, který je zpíval nebo vyprávěl. Dalším výrazným rozdílem je to, že narozdíl od literatury se lidové písně, pohádky, přísloví nebo hry udržovaly mezi lidmi jen ústně. Lidová slovesnost byla předávána od vypravěče k vypravěči a od zpěváka dalšímu zpěvákovi. Také to je ten důvod proč se lidové slovesnosti často říká ústní slovesnost nebo ústní tradice.¹⁹

*“V literatuře je nejdůležitější čtené nebo mluvené slovo. V lidové slovesnosti je tomu jinak. Když vypravěč vykládá pohádku, pověst nebo anekdotu, vypráví nejen text, slova a věta, nýbrž doprovází svůj přednes gesty rukou a mimikou obličeje. Tyto mimojazyčné prostředky dokreslují a doplňují slovní projev. To tedy znamená, že slovo - na rozdíl od literatury - spíná ještě s jinými způsoby vyjádření, říká se tomu synkretismus”.*²⁰

I když má lidová slovesnost a literatura spoustu odlišností, tak po celou dobu svého dlouhého vývoje na sebe vzájemně působily, ovlivňovaly se a prostupovaly. To platilo už o nejstarších památkách českého písemnictví a platí to i v dnešní době. V některých případech předně folklórní skladby žijí vedle literárních textů a vůbec na sebe nepůsobí. V jiných případech se naopak literatura stává kompenzací folklóru a folklór nahrazuje literaturu.

Další formou vztahu lidové slovesnosti a literatury jsou vzájemné vlivy. Stává se, že lidová slovesnost nebo jednotlivé skladby pronikají do literatury a následně dochází k tzv. *literárnímu folklorismu*²¹.

¹⁹ LUFFER, Jan. *Katalog českých démonologických pověstí*. Nakladatelství Academia, Středisko společných činností AV ČR, 1. vydání, Praha, 2014

²⁰ SIROVÁTKA, Oldřich. *Čítanka české lidové slovesnosti: Z lid.písní, vyprávění, říkadel a her*. Brno: Masarykova univerzita, 1992. Str. 3

²¹ VÁCLAVEK, Bedřich. *Lidová slovesnost v českém vývoji literárním*. In. B. Václavek - R. Smetana: *O české písni lidové a zlidovělé*. Praha 1950.

Folklorismus je označení souboru historicky vyvinutých slovesných, hudebních, vokálních, tanečních, divadelních jevů a komunikačních procesů, které spolu s jevy materiální kultury /tím je pojetí folklorismu širší/ tvoří časově a módně determinovanou složku národní kultury, v níž vznikly. Původem jsou to individuální skladby, ve kterých se napodobují, parafrázuji nebo přetvářejí projevy kolektivní tradice lidového umění v “nepůvodním” prostředí a vytvářejí si vlastní vývojové řady. Nejsou neseny pamětí, vznikají, šíří se, udržují a zanikají řízeným nebo živelným procesem v úzké součinnosti s dobovými hromadnými sdělovacími prostředky, jejich kolektivita je tedy sekundární, spotřebitelská, takže neposkytuje podmínky pro vznik improvizací.²²

Jiná modalita poměru folkloru a literatury spočívá v působení literatury na folklorní skladby a vůbec na celou lidovou slovesnost. Tyto vlivy probíhaly od prvopočátku písemnictví. Do lidové tradice se promítly nejrůznější jevy - látky, motivy, ideje, výrazové prvky - a zdomácněly v ní, zlidověly neboli se folklorizovaly.

B. Václavěk rovněž prokázal, že lidová slovesnost v literárním procesu plní v podstatě dvojí funkci: rezonanční a regenerační. Funkce rezonanční se stává zásobnicí literárních námětů, idejí a postupů, které se v ní tradují a obměňují se. Z funkce rezonanční vychází funkce regenerační.²³

4.1. Klasifikace pověstí

Čtenářské pojetí pověstí se zdá být téměř jednoznačné. Jedná se o vyprávění o dávných časech, lidech a jejich těžko uvěřitelných příhodách, které se odehrály “kdysi u nás” nebo “za dávných časů jinde” a které jsou ve většině případů doplněny výskytem tajemných bytostí, pomocníků, strašidel, zvířat a lidí, kteří údajně ovládaly různá kouzla.

²² BENEŠ, Bohuslav. *Úvod do folkloristiky*. Vyd. 1. Brno: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Fakulta filozofická, 1980. Str 92

²³ SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Sirovátka, Oldřich. Brno : Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998.

Na první pohled může pověst klamat tím, že stačí pouze vyhledat historické skutečnosti, o kterých se pověsti zmiňují a oddělit od nich nadpřirozené prvky, abychom byli schopni dospět k výchozím historickým epizodám. Je tedy možné brát pověsti jako důvěryhodný historický pramen? Ano, je to možné, ale pouze jako doklad toho, co si lidé vybrali z konkrétních historických událostí, podle svého vlastního zájmu a ve svém vlastním zpracování. Dlouhou dobu trvalo, že se - nejen v Evropě - postupně shromáždily texty vyprávěných pověstí tak, že je badatelé mohli srovnat a říci, že o námětech a zpracování mají podobně ucelenou představu jako o pohádkách.²⁴

“Tematicky se pověsti obvykle třídí na etiologické o původu země, zvířat, člověka /ty se nejvíce stýkají s mýty a bájemi, někdy i s legendami/, na historické o válkách, vojevůdcích, zbojnicích, heraldickému vzniku rodů nebo jejich erbů a na legendární o chození Krista po zemi.”²⁵

Jak povstaly huby

“Příšěl také svatý Petr kerúci do dědiny a tam v jednom domě pékla hospodyň pagáče. Jak zabadala na násypě cuzince, vynésła za něma veliký pagáč, a ułomňa z něho kus, podała Pánovi Ježíšovi. Ten se hned' s Petrem o pagáč rozdělít. Petr sa jaksi cestú při ídle zapotrošít a ostávať pořád pozady. A tu jedna sedlka, vyběhňa z kuchyně, dała mu kus vdołka. Petr pích ho do kapse. Potem šli horú a Petr sa pořád naschvál ukrucováť a dycky krad'mo pích kus vdołka do huby, aby to Pán Ježíš neviděť. Ale Pán Ježíš dobře věděť o jeho nespřejnosti a znenadání se ho ptá: “Petře, co to žvášeš?”

Petr vyplúť vdołek na zem a řečňováť jakby nic. Ale Pán Ježíš mu pravil:

“Tož dyž nic, tož nic, běž hned' posbírat, cos vyžúť.”

²⁴ BENEŠ, Bohuslav - *Pověsti v moderním světě*. In BARTOŠÍKOVÁ, Alena, KROPÁČ, Jan a RICHTER, Václav. *Kde modrý plamének hoří: pověsti z kraje pod Lopeníkem, Buchlovem a Pálavou*. Břeclav: Moraviapress, 1998. Str. 172.

²⁵ BENEŠ, Bohuslav - *Pověsti v moderním světě*. In BARTOŠÍKOVÁ, Alena, KROPÁČ, Jan a RICHTER, Václav. *Kde modrý plamének hoří: pověsti z kraje pod Lopeníkem, Buchlovem a Pálavou*. Břeclav: Moraviapress, 1998. Str. 172.

*Petr sa vrátiť a prinéŝ plnú zástĕru hub. Tak začaly rúŝt huby na ŝvĕtĕ.*²⁶

Největšimu zájmu se těší velká skupina pověstí místních o výjimečných nebo zajímavých lokálních fenoménech, událostech a postavách.

O zlaté kremeličce a chytrém kopaničáři

V Bošáčkách žil gazda, který se jmenoval Straňák. Byl to dobrý gazda. Měl pěkné býčky, krávy, ovce i svině, drůbeže až do čerta. Ani nevěděl, kolik toho dohromady všeho má. Doma měl hezkou ženu Dorku a synka Ondryška. Ten většinou jen pásł dobytek. Straňák jednou oral kopanicu, a jak tak oral, zavadil pluhem o cosi, až pluh vyskočil z brázdy. A co nevidí? Vyoral zlatou kremeličku - pušku. Nechal voly stát na tom místě, sebral tu pušku celou ze zlata a utíkal domů. Už zdaleka křičel: „Dorka, Dora, nechaj všecku robotu a honem poj sem. Tolko zlata, tos ešĕ nevidĕla.“ Dorka, jak to slyšela, přibĕhla, i mladý Ondryško přispĕchal. Straňák byl odedávna chlapisko silné, ale byl i chytrý a nebojácný. Přišel na nápad: „Ej, Dorka, toto budze dobré znamení. Náš Ondryško má isc k asendze a já dobre viem, že ho na tú vojnu zoberú. Bodaj by nie. A vješ, čo já urobím? Já pekne tú kremeličku vezmĕm a zanĕsem ju do Vidňa, temu cisárovi Ozefkovi, a pekne ho poprosim, aby našeho Ondryška něbrali na vojnu.“

Jak se rozhodl, tak i udĕlal. Jednou povídá: „Ty, Dorka, čuješ? Já sa vystrojím do teho Vidňa. Čím skor, tým lepšie.“ A začal se chystat. „Vedz za tri dny dojdzem aj peší. Upeč ně tri pagáče pres celý plech, abych mal na cestu. Vody je po cesce dosc.“ Dorka skákala od radosti. Chystala na cestu všechno, co gazda potreboval - konopné gatĕ, nohavice, boty i s řemenem, sváteční košili, která se nezapínala na knoflíky, ale zavazovala se šňůrkami a byla pěknĕ vyšívána. Pak si vzal lajblík a širák. Ten byl dobrý, nošený. Mohlo naň i Čtrnáct dní pršet a nepromokl, jak byl dobře promašĕtĕný. „A nezabudni si zobrat nové krpce,“

²⁶ SIROVÁTKA, Oldřich. *Čítanka české lidové slovesnosti: Z lid.písní, vyprávĕní, říkadel a her.* Brno: Masarykova univerzita, 1992. Str. 158 - 159.

připomínala Dorka. „Šak já jich budzem po cesce šanovac, aby mi vydržaly, aj kedz pojdzem z teho Vidňa domu.” ...²⁷

Pověsti bývají často těsně propojeny s pohádkami a legendami nebo démonologickými pověstmi. Podle prof. Bohuslava Beneše se pověsti s tímto propojením nazývají démonologické pověsti a tvoří jejich podskupinu, kdy v těchto pověstech převládají nadpřirozené děje. Zatímco pohádka existuje ve čtenářském podvědomí jako ucelený text se známými motivy, jejich známou posloupností (např. trojí opakování), známými vyjadřovacími prostředky (začátky a závěry pohádek tzn. úvodní a závěrečné formule a činy nadpřirozených postav) a známým významem (poučení, zábava).²⁸

Karpatův kyj

Kdysi žil mezi Javořinou a Lopeníkem, nejvyššími vrcholy Bílých Karpat, mocný pán a kouzelník. Dnes už nikdo neví, jestli to byl Světlovský pán, Zuvačovský rytíř nebo pán z hradu Bučníku, mluvilo se o něm jako o Karpatovi. Vybral si to místo uprostřed hor Bílých Karpat - úmyslně, aby to měl stejně daleko na obě dvě strany, když ho někdo v nouzi volal o pomoc nebo když chtěl někoho potrestat.

Stařeček Dubják o něm dobře věděl, ale vyhýbal se tomu, aby ho potkal. Ani sousede sami nevěděli, kde Karpat vlastně žije, jestli v pastýřské chýši ze dřeva, na tvrzi nebo v jeskyni. Jednou si vyšel stařeček do lesa zapytlačit - a koho nepotká? Karpata. Lekl se. Ten chlapík byl vysoký jak smrk a vypadal spíše na zbojníka. Byl zarostlý, oči měl pronikavé a určitě hned uhodl, co stařeček dělá v lese, protože u něho viděl flintu. Jak tak stáli a překvapeně na sebe hleděli, napadlo stařečka zavést řeč na lišku: „Ále, no hledám ju, je to potvora jakási chlupatá, nenažraná...

²⁷ BARTOŠÍKOVÁ, Alena, KROPÁČ, Jan a RICHTER, Václav. *Kde modrý plamének hoří: pověsti z kraje pod Lopeníkem, Buchlovem a Pálavou*. Břeclav: Moraviapress, 1998. Str 11-12.

²⁸ BENEŠ, Bohuslav - *Pověsti v moderním světě*. In BARTOŠÍKOVÁ, Alena, KROPÁČ, Jan a RICHTER, Václav. *Kde modrý plamének hoří: pověsti z kraje pod Lopeníkem, Buchlovem a Pálavou*. Břeclav: Moraviapress, 1998.

šak já ju jednúc dostanu. O kolik slépek ňa tá potvora připravila, už ani nevím,“ nadával. Karpat se usmál do vousů a nechal ho být. Jiní prý ho zase potkali na cestě, vykročoval si jak velký pán, vystrojený do svátečních šatů. Tetka Poluša ho potkala v dlouhatánském kožichu. Vypadal jako bača a měl s sebou stádo ovcí. Ale běda potkat ho, když ho někdo dopálil. V lopenických a javořinských lesích se pak křížovaly blesky nad horami, hned tu, hned tam, ve dne byla tma jako v noci, stromy se ohýhaly až k zemi a hrom bil ze všech stran, To jak Karpat třískal svým ohromným kyjem do skály. Ten kyj je prý tak obrovský a těžký, že ho žádný Člověk neuzvedne. Ale když Karpat s ním udeří o skálu, tak létají jiskry někdy i skály pukají. V takový Čas je lépe sedět doma. To boží dopuštění pak trvá tak dlouho, dokud prý Karpat toho lumpa pořádně nevytrestá...²⁹

4.2. Vypravěči

Lidové umění je z větší části považováno za umění interpretační, protože pověsti, pohádky nebo balady žily jen v tom momentě, kdy je vypravěč přednášel nebo zpěvák zazpíval, pro potěšení, zábavu či například kvůli výstraze nebo poučení.

Každá skladba lidové slovesnosti a každá pověst byla úzce spjata s interpretem, což byl v případě pověsti vypravěč. Pokud si vypravěč nepamatoval pověst nebo povídku, vedlo to k jejímu zániku a následnému vymizení z tradic. V této podstatě se projevuje velký rozdíl od literatury, kdy jsou například romány nebo básně zaznamenány a vytištěny a mohou tedy samostatně žít, bez potřeby vypravěče neboli interpreta. *“Slovo “interpret” používáme k soubornému označení lidových vypravěčů, zpěváků, tanečníků a hudců, kteří předvádějí folklórní skladby; termínu “interpretace” je zde použito ve významu reprodukce, nikoliv výklad. Folklórní projev je v podstatě interakce interpreta a vnímatelů, kteří při vyprávění, zpěvu nebo hře do jisté míry spoluúčinkují, zejména ve folklórně živých oblastech. Je to jeden z hlavních rozdílů vnímání folklóru v tradičním lidovém prostředí na*

²⁹ BARTOŠÍKOVÁ, Alena, KROPÁČ, Jan a RICHTER, Václav. *Kde modrý plamének hoří: pověsti z kraje pod Lopeníkem, Buchlovem a Pálavou*. Břeclav: Moraviapress, 1998. Str 142-143.

*rozdíl od vnímání folklóru reprodukováného hromadnými sdělovacími prostředky nebo knižně.*³⁰

Oproti pohádkám, které se vyprávěly jako poutavý, ale smyšlený příběh pouze pro potěšení, kterému nevěřili ani posluchači ani sám vypravěč a brali jej jako *fabula incredibilis* - neuvěřitelný příběh, *“pověsti žily v povědomí posluchačů jako fabula credibilis, jako věrohodná příhoda. Příběh, který předkládá pověst, posluchač bral jako něco, co je naprostá skutečnost nebo pravděpodobnost.*³¹

Již před začátkem pověstového vyprávění ujišťuje vypravěč posluchače větami *“naši stařenka říkávali...”* nebo *“To nejní pohádka, to se prýj jistě stalo”* a *“Na čarodejnice sa dneska už moc nevěří. Ale sú čarodejnice.”* V jiných případech se vypravěč odkazuje na svědectví starších lidí.

*“Aby vypravěč zaručil věrohodnost svého vyprávění, někdy se také odvolává na nějakou pamětihodnost, která prý zůstala jako upomínka a pozůstatek události, o níž pověst vypráví - pozoruhodný kámen, prastará lípa, pod níž, jak se říká, obědval Žižka, anebo zbytky hradních zdí. To všecko má ověřit platnost toho, o čem vypravěč vykládá.”*³²

Již první sběratelé pověstí si všimli, že vypravěči mají pro vyprávění pověsti obrovský význam, jenom na nich totiž záleží, jakou dostává folklórní povídka podobu.

³⁰ BENEŠ, Bohuslav. *Úvod do folkloristiky*. Vyd. 1. Brno: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Fakulat filozofická, 1980. str. 4.

³¹SIROVÁTKA, Oldřich - *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Sirovátka, Oldřich. Brno : Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998. Str 49.

³²SIROVÁTKA, Oldřich - *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Sirovátka, Oldřich. Brno : Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998. Str 49.

5. Praktická část - katalogizace

K pověstem jsem měla vždy velice blízko, jelikož moje teta Alena Bartošíková je sběratelkou lidových pověstí a tak pokaždé, když vydala knihu, vždy jsem obdržela jeden výtisk. Velmi na mě působilo i to, že pocházím z Uherského Brodu, kde folklór stále hojně žije a také to, že jsem každé prázdniny trávila na chalupě ve Starém Hrozenkově, což je samotné jádro Kopanic. Pokaždé jsme potkávali starousedlíky, kteří byli ochotní nám vyprávět příběhy z dob minulých a hlavně démonologické pověsti, které byly vždy velice poutavé.

Díky tomu, že mi bylo umožněno nahlédnout do starých, nezpracovaných materiálů, významného folkloristy a učitele folkloristiky prof. Bohuslava Beneše, který daroval tuto sbírku těsně před smrtí Aleně Bartošíkové, jsem několik těchto textů zpracovala. Jedná se o autentické záznamy pověstí, které sbíral přímo B. Beneš a jeho studenti na Moravských Kopanicích a blízkém okolí v 60. a 70. letech minulého století. Z této velice cenné sbírky jsem vybrala několik textů, které jsem následně zpracovala a katalogizovala podle *Katalogu českých démonických pověstí* od Jana Luffera.³³

Zároveň jsem se ke své analýze rozhodla použít i několik pověstí z knihy *Kde modrý plamének hoří*, aby byly jasně viditelné rozdíly mezi orální kulturou a upraveným literárním textem. Všechny pověsti jsem se snažila vybírat tak, aby byly v obou případech zaznamenány v původním kopaničářském nářečí.

Vybrané pověsti nejdříve shrnu a zařadím k dané kategorii a následně se je pokusím odborně katalogizovat a přiřadit k daným podskupinám.

5.1. O Zbojníkoch

V šafárovém buku měli zbojníci skované maso, v prášnivém, a v tom prášnivém starém buku měli skované maso. A fčil tam přeletěl jakýsi fták, lebo

³³LUFFER, Jan. *Katalog českých démonologických pověstí*. Nakladatelství Academia, Středisko společných činností AV ČR, 1. vydání, Praha, 2014

jakési ftáci, Juták myslel, že tam je hnízdo tých ftáků. Tož tam vylézl, že jich vybere. Vyleza tam, tam bylo maso. Tak když nebyli ftáci, zebrał maso. Dobré bude. Zebrał maso, enomže gđosi to uviděl, lebo sa to jaksi přezvěděl, lebo to vyňeslí děcka. A fčil v noci, potom, vyvolávál ho dosi z chalupy, klepe na dveře, klepe na okno a volali ho ven, a fčil on sa lékl, že to maso zebrał tak začal vyjednávat. A hned, že pravda, myslim ho volajú skrz to mjaso. No a oni enom aby šel ven, aby ven, že s to s ním jako chcú cosi vyrovnat, vyřídít. Víděl, že je zle, že dyby he vyvolalí ven, a vyšel ven, doví co by sa s ním stalo. Tak začal z dobrú. Zrovna naproti, takových padesát kroků, býval žid Berger, který vlastnil hospůdku. Tak začal ináč s nima, pěkně, že nic ve zlém, že našol to prauda, že to zebrał ale že sa domluví, aj že to zapíjú, že sa dohodnú. Éj, jak spomněł zbojníkom o zapítí, že bude pití, že sa to zapije, tak oni obmjéklí jaksi, ta zlost' ich popustila, na to pití teda sa chytili, bude sa piť. Dobrá, aby otevřel. Vhrnuli sa do chalupy. Juták kohosí honem poslal k Bergerovi, do hospůdky, do krčmy, donéslo sa kvítu, navarílo sa páleného, omastilo, kastról sa toho navarilo. Fčil sa natlúklo na druhý kastrol vajec, narobilo sa škvareníny, jedlo pilo sa do rána, ke koncu potom sa zpívalo, naposledy sa všecky objímaly, tak, tak, sa spřátelíli, tak to skončilo docela dobře. Ten případ. Ináč by byl škaredě požral.

Pověst vypráví o Jutákovi, který chtěl vybrat hnízdo ptáků ve stromě, ale místo toho našel maso, které si tam uschovali zbojníci. Když nemohl vybrat hnízdo, vzal domů alespoň maso. Někdo jej ale při krádeži viděl a dal vědět zbojníkům. V noci po té se ozvalo klepání na jeho dveře a okna a někdo z venku křičel, aby vyšel ven. Jutákovi bylo jasné, že jde o ukradené maso a ze strachu začal se zbojníky vyjednávat, že maso sice vzal, ale že jej vrátí a pořádně to zapijí v hospodě. Jakmile se zbojníkům zmínil o pití, jejich hněv je opustil a souhlasili s Jutákovým návrhem. V hospodě pak dlouho jedli, pili a zpívali až se nad ránem nakonec spřátelili a vše dopadlo dobře.

Jedná se o historickou pověst, u které absentují démonologické prvky; můžeme ji zařadit mezi tradiční pověsti o zbojnicích.

5.2. O pokladech

" To vjem , že jich někde zakopal do stodoly a keď mal jist uměrat zakopal jich. A vyslékol sa a tlukol na něj zádkom a povedal " jakým zámkom zamykám takým aj odemykám. A ten druhý ho tam kdesi počul, počúval, a ten už potom umrel. A tož zebrał a šel zas ho tam uderil dva nebo tri razy a povedel jakým zámkem sem zamykal, takým odemykám, to su ty poklady. Pry to tam schováli ti ludja ,ale včil také sa nic nerobí. "

6.A.15 Poklad na povrchu - Poklad je zakopán ve stodole

6.A.40 Poklad jednotlivce či rodu - víme jen, že se jedná o jednotlivce, důvod není znám

6.C.25 Rituál pro získání pokladu - v tomto případě zaklínadlo, které je třeba správně vyslovit, aby se poklad otevřel

6.C.40 Majitel poklad zapečetí svým tělem - majitel byl v tomto případě sledován, po jeho smrti tam bylo jeho tělo dovečeno a poklad odpečetěn

5.3. Poklad v Olšavě

Ve statku vedle Koželuhů, kde hospodařili Matochovi, žil kdysi velice zámožný a pyšný sedlák. Lidé ho neměli rádi, a kdy mohli, raději se mu vyhnuli. Jedenkrát jel pro dříví a pařezy. Nechal koně stát na cestě, ani pastvy jim nedopřál, a sám se dal do práce. Když vykopával pařez, zasvítilo to mezi kořeny. Odhrabal hlínu a našel dva kotlíky plné stříbrňáků. Dříví nechal ležet a už ho domů nevezl. Naložil na vůz jenom nalezený poklad a vesele ujížděl.

Na dvoře zastavil, nikomu nic neřekl, něco si vzal a ve své pýše běžel do hospody. Tam si poručil načepovat do putny pivo. Hospodský i lidé v hospodě si v duchu mysleli, že se zbláznil. Dívali se, co teď udělá, a on dal všechno vypít koním. Přitom vykřikoval, že jeho koně už nikdy nebudou pít vodu, když je teď tak bohatý.

Jen to vykřikl, mohutně zahřmělo, ale na nebi ani mráčku a po bouřce ani stopa. Hospodář se zarazil a ve zlé předtuše běžel domů. Místo stříbrňáků bylo v kotlíku kamení. Lidé to tomu pyšnému hospodáři přáli. Sedlák se sice vrátil na to

místo, kde vykopával pařez, ale místo pařezu a místo pokladu tam byla jen velká díra. Pařez i poklad se propadly do neznáma.

4.A.130 Různé nevysvětlitelné jevy - uhodí velmi hlasitý hrom, i když nepřichází žádná bouřka

6.A.15 Poklad na povrchu - v tomto případě uschován pod pařezem

6.C.80 Lehkomyšlnost způsobí ztrátu získaného pokladu - stříbro se proměnilo v kámen, kvůli jeho chamtivosti.

6.C.170 Poklad je nalezen náhodou - sedlák najde poklad při vykopávání pařezu

5.4. O zlém duchu

"Ja som raz nesla drevo, ale už po zvonění, tak ze skalitě jak tam u nás sa nosjéva, šak je to tu na obci a šli a šla jsem so psom a vídzela som pod tím stromom tak nedaleko téj chodníka takú veľkú postavu. No teda to bola jakási ta postava, zlý duch to bol. No mě neurobil nič. A tož povedám, zostala som stat, ale už to bolo pryč. Navečer s tím psem som šla, ten pes se ani neobezrel na to, pes sa mátohy bojí, tem když šel rovno tím chodníkom. Já povedám, já som myslela, že to je z toho domu ta ženská, povedám ji, nemela si kdy toho dreva nabrat a včilej v noci, ale mě to nič neodpovedalo. Malo to ruky takto na sebe dané a hubu mal takú jako hlína, takú podobu. A já si pomyslím, to je jakýsi zlý duch. Tak sem se sebrala a šla jsem přeč, nič nám to neurobilo. Potom to šlo dolů do téj hory do toho skalitía. Bolo to v létě "

Informátorka nám vypravuje o svém zážitku, kdy při venčení psa potkala velkou postavu, což byl zlý duch, který ji ale nijak neohrozil a v zápětí zmizel. Na večer, když opět venčila psa, opět spatřila zlého ducha a promluvila na něj, ale duch nic neodpověděl, tak odešla pryč. Zlého ducha popisuje tak, že měl děsivou podobu s ústy jako hlína a nakonec odešel do hory.

4.A.5 Strašidelné zjevení - člověku se zjeví děsivá temná postava

4.A.30 Postava náhle zmizí - člověk ji spatří v noci a když se přiblíží, tak postava zmizí

5.5. O vodníkovi

"Aj vodnici tu byli. No to bývalo, ale včil tom vůbec není slyšet, o těch vodníkoch. To kterýs jeden člověk išol a už bol taký starší, aj to tak domů, a ten vodník vyšol z téj vody a on šel takto rovno tým chodníkom a tak tekł ten potok. A tož on skočil k němu a štúral doňho, toho, jak ho pošťúral, aby dál vkročil. Tam dalej byla taká velká žumpa, tož chtěl ho utopit v téj žumpě. A furt křičál, až oni bývalí na daleko tak hore, to je kúsek dalej, a furt kričál ten člověk, co ho tam ten vodník štúral, až už bol nedaleko, tož oni ho čuli do domu. Kričac a postávalí a vždycky křičal - jojo hohooj. Oni ho čuli křičac a tož potom vyšli a povédá ta jeho žena, pójťe, pójťe, kdesi je tu ten náš starý. Zebrali taky takového velikého psa chudlatého a ten pes letěl po predku, pred nimi ani s nimi nešol. Rovno letěl tým chodníkem k temu svojemu pánovi, k temu hospodárovi a keď pes priletěl, to už byl nedaleko té žumpy ten člověk, tak by ho byl jož raz sostúral, bol by ho utopil. Ked ten pes priletěl, ten vodník se zrovna ztratil. Zrovna sa ztratil. A ano domácí došli a ta jeho žena došla, ani nevjem s chlapcoma tož ho pojali. Už byl tak zmrzlý, pojeli ho horé tu značku, jako išol tým sněhom, aby vyvedli ho na ten chodník, ale už bol tak zmrzlý, že jen ruky, mal kožuch prvej, ty ruky pod tú bradů, aby si je zahrál a tož ho dovedli domů. O tom teda vjem, ano on to vypravěk, jak vodník do něj štúral.

Informátor vypráví o vodníkovi, který v zimě vystoupil z vody když šel okolo starý hospodář a snažil se jej šťouchnout do vody, aby ho tam utopil. Hospodář křičel, až jej slyšeli v domě toho hospodáře, tak vzali psa a šli pro něj. Jakmile pes přiběhl ke svému pánovi, vodník v tu ránu zmizel.

5.B.25 Člověk potká vodníka v lidské podobě - člověk jde okolo vody a vodník se pohybuje v jeho blízkosti

5.B.200 Vodník láká do vody - v tomto případě se jej spíš snažil dostřkat do vody

5.B.225 Člověk unikne vodníkovi - vodník napadne člověka a snaží se jej vtáhnout do vody, v této pověsti je člověk zachráněn psem, kvůli kterému vodník zmizí.

5.6. O vodníkovi 2

Tuto taky sa zdržoval vodník, to bol takový chlapec neveliký ruky mal červené jako husje papuče a nohy to samé. Tak vypadal takový ochlopňený širák a kabátek to malo taký delší akýsi a ináč takový neveliký, taká malicherná postavička, tu hubu takú rozšírenu, ten nosík priplesknutý. Naši mamka ho vidzely. V pravé poledne. Šlý odkelsi tam z Vápenic a tož, ale oni neverily ničemu, nikdy jakživ o vodném, ale tož vidzely ho náhodú. Seděl u vody; u lavky a skutečně oni ho tam vidzely. Ale něublížil vůbec ništ. Ale vodníkovy hříčky bývaly, že on si dovolil teda. Zabavil tak človeka, že celú noc on bol ako na nějakém flámě a on bol u vodného, a neveděl ak sa tam dostal.

5.B.5 Mužská podoba - pestře oblečený chlapíček v zeleném kabátu a se zelenými vlasy

5.B.15 Dětská podoba - chlapec

5.B.45 Vodník sedává u vody - seděl u vody, u lávky

5.B.85 Člověk na návštěvě u vodníka - člověk je pozván do podvodní říše, kde se baví s vodníkem

5.7. O vodném

Potom zase išly úvodníce z Vyškovca hen dolů Drietomy tam poza tú starú pilú. Tam bývalo také rozlité blotisko. A vodný zas sa k nim pridat ako kmocháček. Měl zelené šaty, klobúk a sadnul si k ním na voz a vezol sa na tom voze. A taký strach mali, koně letěli, jak splašené a potom sa věter strhnul. I poznaly to, protože voda z něho capala.

5.B.5 Mužská podoba - pestře oblečený chlapíček v zeleném kabátu a se zelenými vlasy

5.B.20 Nápadné znaky - kape z něj voda

5.B.65 Vodníková přítomnost zneklidní zvířata - koně jej cítí a plaší se

5.8. O bosorkách

Povedal starý dědko: baby drápaly perje a povedajú: nuž, tátko, vyprávajte nám niečo, tak sme tu všetky smutné. Aspoň niečo o ňákých strašidloch. No, potom sa budete báť ísť od perja domů. Ale nebudeme. Nepojde žádná sama. Tož, poviem, najprv si nacpem do fajky a potom vám to už poviem. Kedysi keď som já byl také chlapčisko, vietě, čerti ve mně hráli a ništ ve mně dobrého nebolo. Ale keď ty baby si u toho perí tak všeličo vykládaly, já som tak poslúchal, až som hubu otváral. Nu, za tri dni už bude Štedrý deň, povedajú si tak. Kdo sí urobí také malý stolčik, ale to musí byť od Lucie do Božího narodeňja, to je dvanáct dní, každý den večer niečo na tom stolčiku kriváčkom zarezat'. Ale na boží narodeňje stolčik musí byť hotový, musí jít na jitřní jak o půlnoci, že se Ježíšek narodil. Já sa na to dám, sehnal si kus desky, obrezal. Budeme mít stolečka a všechny bosorky budem vidět, které sú to a potom na všechny vykřikovat' budem. Jú, povedá starý tato, to ji nesmíš vyzradit, oni by tě úplně roztrhaly. Tož, nevyzradím. Povídá, dnes niečo vyrežu, zejtra niečo aby byl na boží narodeňí hotový. Ale to musíš mať aj trošku maku, nebo jak ty bosorky poletí z toho kostela, tebe roztrhat, musíš povedat', abyste ten mák tak zobali ako holubi najpěknějšje žito a hazat' za sebú.

Žítko ukradol tatkovu nahore z breca do kapce nachystal si a už keď tak hotový ten stolčik, išol aj se stolčikom do kostela, u oltára sa svietilo svěčkami, ale na potorstvo oblékol tatkovu novú halenu, aby ho u toho stolčika nebylo vidno, aby ho všeci neviděli a išol před oltár, kleknul si jedním kolenom a ten stolčik právě na prostredek a včil sa prežehnel a tak počúval chvílečku. Za chvílečku už keď sa tak v kostele pomodlili, pozpěvali a že pojdú ľudja z kostela přeč, tak som si počítal před pěti minutami já musim vyletět a viděls ty bosorky, pýtá sa ho starý otec. No, pravda, že všecy, ale zvedly ukazováček a povedali nevyzrazuj nás, lesti nás vyzradíš, roztrháme ťa na kusy. Dobre, nepoviem. Nikedy jak živ. Chcel sem

povedět, ale už nepoviem. A včieľaj já sem išel domů a ty bosorky všecy za mnou šupotaly. Já som mal strachu, vlasy na hlavě hore jako hrebíky mi stály. Tatko, povedá, čo robíš? Všecy bosorky za mnú idú. Někríč, někríč, Orech, nerví a dí do boudy. Orech to je náš pes. A hen ty svině to sú súsedomi psí. Tož, keď si po ních hodil sněhem a hlínou, proto na tebja revú. A už to níkomu nepovedaj, že bosorky za tebú letěly. Do smrtí by sa ľudja smáli.

Pověst vypráví o tom, že pokud si někdo vyrobí stoleček na svátek Lucie, což je 12 dní do Božího narození, tak každý večer musí na stolečku něco vyřezat. Hotov ale musí být do půlnoci, než se narodí Ježíšek. Se stolečkem jde do kostela, kde čeká, jestli uvidí nějaké čarodějnice. Opravdu je uvidí, ale čarodějnice ho varují, že pokud je vyradí, roztrhají jej. Sice slíbil, že nic nepoví, ale i tak šly čarodějnice za ním celou cestu domů.

1.A.140 Člověk rozpozná čarodějnici v kostele - počkal, až všichni lidé z kostela odejdou a uviděl čarodějnice

1.A.185 Člověk pozoruje čarodějnici - čarodějnice kluka odhalili a varovaly jej, že jestli něco prozradí, roztrhají ho

5.9. Čarodějnice

Kedysí jedna žila a viděla jedneho pacholka, chodil ve Veliký pátek do východu slunka aj tak po cestách, kde vozy chodjá s koňmi. Chtěl umýt koně, brezu si na bičiska urezal a vidí, to jedná gazdina. Počkaj, ty budeš užitky sbierať a ona sebrala plachtu tráčkovú, trávnicu a išla též a chodí, povedá: a ně tento užitek tříkrát a ona povedá: a ně ostatek. Něsla baba domů plachtu a z těch tráčků teklo mléko. Protože bola čarodějnice. Musí se nasbírat vody proti vodě a krávy, z devíti stromov drevo, z devíti medzi trávy a z devíti studének vody a uvariť a krávy tím umýt i dát do nápoje. A krávy pak dojí.

1.A.55 Čarodějnice ubírá užitek kravám - čarodějnice ubírá máslo z devíti dvorů, ubírá mléko kravám

1.A.60 Čarodějnice dojí mléko z plachty - čarodějnice stírá rosu před východem slunce do plachty, dojí mléko z plachty

5.10. O čertovi

Chodil čert pýtal malé, ženy v kútě. Potom jí poradili svjacenú vodu. Ale kolko razí tam bol a povedá, aby nachystala do vseckych hrncou co má, vody. Aspoň sto keby to bolo. Ale kde vzat' tolik hrncou? Máme nalúpať mak. My tych hrncou narobíme a tož poskrojovaly ty stopky od makovic a na to nalievalí vody a dávali na ohniště. A ten čert zas prišol. Ale toto som eště neviděl. A že abys uhádla ako moje meno. A ako tí je méno? Tyrpitín. Tak už uhádla jeho jméno a ztratil sa a už se neobjevil. Stalo se to na Vyškovci.

2.F.21 Člověk překazí čertovi snahu o získání duše - dívce poradili, ať má doma spousty svěcené vody a naloupaný mák, to zahnilo čerta a už se víc neobjevil

2.F.25 Prostředky k zahnání d'ábla - svěcená voda v makovicích, čert se tomu podivil (prozradil se, podobně jako podhozenec v jiných démonologických pověstech, v okamžiku, kdy voda se vaří ve skořápkách)

5.11. Světlonoš

Aj světlonos utopi človeka. 'Vypadá ako sviečka v laterničce. Pánboh shadzoval pyšné anděly a tož ty anděly, kerý padli do vody, je z nich vodníci a kerý padli do trnja, je z nich mátoha a z těch sou ty světlonosi. Světlonos dokáže, že člověk zabloudí.

Někršča - plakává to, keď mněsjaček má naplno. Musí se to pokřtít. Děvčátko se křtí Anna a chlapec Jan.

2.A.60 Světelné úkazy - světlonoši vypadají jako svíčky v lucerničce

4.C.50 Světelka zavedou pocestného - světelka zavedou člověka do močálu, člověk se chce světelkům vyhnout a tak sejde z cesty

5.12. O světlonosu

Jeden vedle druhého susedi bývali. A velice se hádali skrz kúsek země, skrz kúsek pola. A jeden povídá druhému: šak počkaj, ty sa tech polí nažereš, až len skapeš. Bude z tebe světlonos a budeš ty súmezníky včilej ukazovať, keré bolob tvoje, které bolo moje. Něbuděš sa hádat o kúsek role. Budě z tějba světlonos. Aj z tějba bude. Moj otec mí povídal, potajto že tvoje a ty sí včil bereš o dva kroky vjac. A šak ty si bereš o tri kroky. Němohlí sa dohodnúť. Najeden raz umrel jeden a u toho druhého veliké děti povedajú tlko, že z toho našeho suseda svetlonos a jako a šol pozriť sa ako u tych súmezníkou chodí a ukazuje, tuto boly ty súmezníky, túto a tu. Na druhý den tam dětiska pásaly krásy a oheň jim tam húčel, len málenko horel a potom, keď to větor rozfúkal, velice horel. Hej, ty svetlonosovja si varí pečení. Něchodťe tam, nebo ty svetlonosovja by si vás vzali mezi sebja, to sú súdruhovja, oni ublíží člověkoví, oni člověka zaškrťí.

Jaké to tam budě, starý povedá, vietě, čo tam budě, Babka tam čarúvala a čerti ju po smrti vzali do pekla ale ona než umrela tak si kúpila kotšl a plný kotel mala peňazí. A v noci šel z toho velký oheň. V létě vykopali jámu, tam čo sú ty ohně a pekně ich zakopali. A ona položila na ty peňjaze riť holú a povedá, nikdo aby ty peňaze neodemknul, len tímto zámkom, ktorým já ju zamykám. Jeden raz zamykám, podruhé zamykám, po třetjě zamykám a keď přídú zase, tímto zámkom odmykám, nech sa to samo odskočí a nech sa ty peňaze mi ukážú, ale nikdo v životě, keby jako budě kopat, aby nevykopal. Čert at' je drží sedum metrou pod zemou. Dobre, stalo sa. Peňaze sa prepady a ostaly tam. Ale každý rok sa ty peňaze potom očišťovaly, oheň tam veliký horel a ty peňaze boly čist'ulinké. Ta špína z nich horela plameňom.

A druhý sedlák umrel, zase bol svetlonosom. Mali bysme je pokropit svěcenú vodú, aby ho pánbůh do něba vzal. Ale ako keď ho sused proklel. Ale pánbůh ho vezme do nebe, má eště většú sílu. Ale ak půjde do nebe, keď je už tým světlonosom, šak už je tych světlonosou tam vjac. Ti dva světlonosi keš do sebja uderili, přeměnilo sa to ako veliké barani hlavy. Tatko škoda že si tím světlonosom. Světlonosi nosili veliké letrn a chodili svítit po těch kemenoch. To bol duch člověka. Plameň sa robil z tej horící lampy. Plamen byl červený a čistý. Člověk ale nebyl vidět.

Pověst vypráví o dvou sedlácích, kteří se hádali jak velká část pole komu patří a tak si navzájem vyhrožovali, že až zemřou, stane se z nich světlonos. Později jeden z nich zemřel a opravdu se z něj stal světlonos, svou přítomnost dával najevo velkými plameny, které vyznačovaly jeho pole. Čarodějnice, kterou vzali čerti do pekla poblíž těch polí zakopala poklad a zapečetila ho svým zadkem a zlými kouzly, aby se do něj nikdo nemohl dostat. Ale každý rok se ten zakopaný poklad očišťoval plamenem, až nakonec ze zlých kleteb nic nezbylo. Po pár letech, kdy umřel i druhý sedlák a také se z něj stal světlonos, díky prokletí od souseda. Když se ale tito dva světlonosi spojili, přeměnili se na dvě velké beraní hlavy a bylo jim umožněno jít do nebe.

2.A.60 Světelné úkazy - velký oheň

4.C.10 Duch mrtvého člověka - světélka jsou duchové nedávno zesnulých lidí

4.C.55 Světýlka dotírají na člověka - když se začne modlit, objevuje se jich více a chtějí, aby se modlil i za ně, člověku nezbyvá než zaklít a světýlka zmizí

4.C.65 Světélka se rojí kolem zvířat na noční pastvě - pasáci zaklejí a světýlka zmizí

6.A.10 Poklad v podzemí - poklad je zakopán v zemi

6.B.30 Majitelem pokladu je nadpřirozená bytost - v tomto případě čarodějnice

6.C.5 Poklad hoří plamenem - v této pověsti hoří díky světloňošům, který pokladočišťují od špinavosti kouzel čarodějnice

6.C.40 Majitel poklad zapečetí svým tělem - hamižná čarodějnice poklad zapečetila svým zadkem, aby se jej nemohl dotknout nikdo jiný

5.13. O štěstí

Byl jeden člověk na světě velice bohatý, ale neměl štěstí v životě. Povídá si takto, nemám štěstí, radši bych umřel. Úzkostlivě plakal a povídá, radši bych v tom hrobě byl já, zle sa mám. A opravdu se měl strašně dobře, jenom neměl dětí. Modlil sa, aby sa mu objevila smrt. A objevila sa mu smrt najednou v noci a byl velice šťastlivý a povídá: človeče víš co, zítra je Štědrý deň, přijdu k vám oblečená v

bílém, neboj sa mňa, ja tí nic neudělám a udělám ti, z čeho můžeš být šťastný a z čeho můžeš být rád a z čeho budeš opravdu žít na světě jako velice šťastlivý člověk. Přišla k němu na Štědrý den večer. Už měli lidi všade udělaný stromečky po pod okná a všady nahlédali do okna, a jí ta smrt a povídá, tady nezostaneme, tady lidi jeja večeru bohatú, nejsou tu lidi šťastní. Přijdú do druhého domu, nejsou tu lidi šťastní, mají okna odestrené na takú pýchu, aby viděli jaké mají maškary, nejsou tu šťastní. Podme dál. Išli dál a tam neviděli nikoho jenom devět dětí, malých, otrhaných, usýpaných a desáté v kolébce uličené od trnek vařených. Muž otevřel dveří, donesl pět zemáků pečených, tych co si nesl jako dřevorubec do lesa a ty nesjedol, donesl jich zpátky. Ptá sa, kde je maminka. Išli na babkování, potom budeme mět ježíška a potom budeme mět dobré buchety, koláčky, co paničky pečú, ani sme nesnídali, ani neobědvali, ale večer budeme najedení až po krky. A co nám nesete, tatínku, no ja sem dřevorubec, pravda, ja sem tam byl v tom dřevě. Malí ste nám něco donést, když sme hladní. Nesu vám zemáčky. Jáj, to sme rádi. A máte česnek? Hen na stole. Tak vezmite ze stola tři stroužky, pokrájím na drobušíňko a dám soli a ty pečené zemáky nasekám na kúštičky a každému dám kúštek a namočili v tej soli a v česneku. Vidíte, děti, to ja jídám vždycky, když su v tom lesy a napiju sa vody a jak su ja šťastný, že ste ještě zdravé, že nejste nemocné. Nechodte ven, venku je zima a chodí tam taková nemodlenka. Ona by nás sebrala do měcha a utékala pryč a čo bysme měli. O nepůjdeme. Jedno mělo tři ruky a povídá, nemodlenka, o ja, tož to nepůjdeme. Maminka nám povídá, že abysme šli chvílečku, ale ani chvílečku nechodte, lebo tá nemodlenka chodí v tom větru a ona začně fúkat do izby, fúkat a to je ta nemodlenka už potom no už sú děti nemocné. A včil podívá sa ta smrt do teho okna aji s tym boháčem a povídajú: včil pozor, člověče, ty si velice nešťastný a nemáš štěstí a včil sa podívej, co tento starý člověk udělá. A on zdvihnul ruky a ruksak měl umazená na sobě a ruky zvednul do kolédky a povídá: pod' sem ty moje štěstí. Vidíš a ten člověk ničeho nemá a ten člověk je opravdu šťastlivý. Zebrał děcko z kolébky, uličené trochu, utřel je rukávem, ale víc ho zalíčil, když ho utíral od tych zemáků pečených a povídá: chvílečku počkajte, maminka přídú a donese nám vánoce. Tož v jednom místě se stavili u jedneho masáka, dostal kúsek masa a ta jeho žena depékala eště buchty a trochu sa jí nepodarili, spálilí sa a povídá, ale víte čo, vy starý dřevorubče, máte hromadu dětí, v létě nám půjdete trochu dělat. Dejte ruksak, ja vám to Vysypu do

teho ruksaka, tady máte. Išel tu ženu hledat a tím pádem tam přišel do tý chalupy. Dala jim Blažkověna trochu vina a už utékali zpátky za tými dětmi. Přijde, uchystala mísu, vysypala koláčky a děti kolem dokola skočili a jedly. A včil ty dva pod' tym oknem, aj ta smrt a povídajú takto: kde je bída největší, tam je pánbůh nejbližší. Dobré hospodyňky navařily, napékly a pamatovaly aj na naše děti. Děti, nejezte tak hltavě, napřed si kleknite a pomodlitě sa, na zdraví, na štěstí, aj na ty ženy, které to pékly. Děti sa modlily jedno přes druhé a jenom očima hleděly, aby to maminka ty koláče neskovala, už sa pomodlily. Až sa pomodlily, išly a ty koláčky jedly a byly velice šťastliví. On přišel dom ten boháč a povídá: Ženo moja, opravdu, já už sa cítím šťastný, nemusíme mět děti a musíme mět bídu a to všecko bohatství rozdáme mezi chudobu a když budeme opravdu chudobnější, že prý pánbůh k nám bude opravdu najmilejší. Tak my opravdu musíme být mezi ty chudobné lidi štedřejší a bude nám lepší a budeme šťastnější. My všeckeho máme, ani nevíme, co bysme chtěli, tak proto si prosíme, abysme umřeli, ale není nám zle, ale když by nám bylo víc zle a měli větší bídu, tak bysme skutečně poznali pána boha lásku, že nás skutečně neopustí a že opravdu budeme mezi lidma tak víc chodit, ale ne tak pyšní, jak chodíme, my nevíme co máme jest, nevíme, co máme pít, ale my nerozeznáme, co je zle a co je dobře.

Pohádka vypravuje o nešťastném člověku, který se sice velmi bohatý, ale přeje si zemřít a volá k sobě smrt, jelikož nemá žádného štěstí okolo sebe. A tak jej smrt vezme na Štědrý den na procházku po okolí, aby se podíval, jak vypadá štěstí, nejprve se moc nedaří, ale pak uvidí skupinku dětí, kterým otevře starý dřevorubec a postará se o ně. V jednu chvíli zvedne nejmenší dítě a říká mu "Pojď sem ty moje štěstí", nakonec se sejdou všichni u stolu, kde se společně pomodlí a hodují. Boháč přijde domů s tím, že už chápe, proč nejsou šťastní a že už vlastně všechno mají a proto si přejí zemřít, ale kdyby byli opravdu chudobní, tak by poznali lásku Pána Boha.

Tuto pohádku se mi nepodařilo katalogizovat, jelikož jsem ji nenalezla v žádné databázi nebo katalogu evropských pohádek. S velkou pravděpodobností se ale jedná o mezinárodní pohádkový typ. Této otázce bych se ráda věnovala v rámci svého dalšího výzkumu.

5.14. O strašidlech ve Stráni

Jednou šel jeden Straňan koupit dřevo do lesa „ za pět prstů“. Jmenoval se Knotek. Bylo to začátkem prosince, všude leželo sněhu a mrzlo, až to štípalo do uší. Knotek šel do lesa zvaného Losky, kde vždycky byly pěkně narovnané sáhy. Když přišel asi do poloviny cesty, uviděl proti sobě chlapa, který také nesl dřevo na zádech. Knotek se s ním nechtěl potkat, aby ho náhodou nepoznal, a tak poodešel z cesty, skrčil se za křoví a čekal, až chlap přejde. Jenomže ten se také zastavil, shodil dříví a sedl si na ně kousek od Knotka.

Chvíli to trvalo a nikdo z nich se nehýbal. Knotek už nemohl v pokleku vydržet, a tak vstal a ušel několik kroků vpřed. Ale totéž udělal i ten neznámý. Knotek se zastavil, chlap taky. Nakonec se Knotek v duchu dopálil, že tu nebude postávat kvůli „nejakému temu, dyž za chvíli bude večer“ a vykročil. Povídá se: „Ty jsi zloděj jako já, tak sa včil aspoň poznáme.“

Když došli tak blízko, že se už už měli vyhnout jeden druhému, chlap najednou zmizel i s dřevem. Knotka přepadl strach, otočil se a horempádem utíkal domů. Pod návratím narazil hlavou na skřích (tak u nás nazývají truhlu s obilím) a rozbil si ji. Polomrtvý se konečně dohrabal až do světnice a padl obličejem na zem. Domáci ho dlouho léčili. Pořád cosi blábolil. Když se mu zase vrátil rozum, zařekl se, že už nikdy nepůjde do lesa krást.

Pověst vypráví o Straňanovi Knotkovi, který chodil krást jiným dřevo do lesa. Jednou v zimě, když šel zase krást dřevo do lesa ale potkal chlapa, který nesl dřevo na zádech. Jelikož se s ním nechtěl Knotek potkat, aby jej náhodou nepoznal, skrčil se za křoví a čekal, až chlap přejde. Jenže ten se taky zastavil a sedl si na dříví, které nesl kousek od Knotka. Chvíli tam takhle čekali, až to Knotek nevydržel a vyrazil směrem k chlapovi s tím, že se navzájem představí jako zloději. Když přišel skoro k němu, najednou chlap zmizel i s dřevem. Knotek dostal strach, takže se dal rychle na útěk, ale po cestě si po pádu rozbil hlavu. Po té, co se vyléčil se zařekl, že už nikdy nepůjde do lesa krást dříví.

3.A.20 Zloděj - okrádal lidi

5.A.185 Setkání s různými lesními bytostmi - postava muže, která náhle zmizela

6. Závěr

Cíle mé bakalářské práce byly vlastně dva. Prvním cílem bylo poukázat na to, jaký je rozdíl mezi lidovou slovesností a literaturou v oblasti tradiční kultury Moravských Kopanic. Druhým a zásadnějším cílem pak bylo přepsat a katalogizovat vybrané kopaničářské pověsti v originálním znění a následně se je pokusit podle folkloristického katalogu klasifikovat a katalogizovat.

V teoretické části jsem se nejprve věnovala popisu území a velmi konzervativnímu stylu života, který tamnější obyvatelé vedli. Je do určité míry paradoxem, že to byla právě jejich negramotnost, která tak přispěla k dochování jejich orální kultury. Od tohoto se odvíjela další část, která se věnovala kopaničářskému nářečí, jež bylo třeba popsat k lepšímu porozumnění přepisovaných pověstí i kvůli málo známým charakteristickým znakům tohoto nářečí.

Pověsti, které jsem ve své práci analyzovala nejsou příliš dlouhé, jsou to spíš krátké příběhy, které se částečně zakládají na pravdě, respektive skutečných lokalitách a aktérech a mají k ní tak mnohem blíže, než pohádky, které jsou smyšlenými příběhy. Rozdíl mezi pověstí a pohádkou je také v tom, že pověst plní informační funkci, tedy sděluje jak a kdy se událost stala, ale vzhledem k tomu, že v pověstech vystupují démonologické postavy, jsou z našeho externího - badatelského hlediska - napůl pravdivé a napůl fantazie.

Lidová slovesnost se z velké části považuje za umění interpretační, jelikož pověsti žily tím momentem, kdy je vypravěč přednášel. U pověstí jde především o kolektivitu, jelikož jsou udržovány tradiční komunitou. Na rozdíl od literatury se pověsti předávaly mezi lidmi jen ústně, z vypravěče na vypravěče a proto se lidové slovesnosti říká ústní tradice. V literatuře je nejdůležitější čtené nebo mluvené slovo, ale u lidové slovesnosti hraje roli i to, že vypravěč, který vykládá pověst doplňuje svůj výklad gesty rukou nebo mimikou v obličeji. Aby zaručili před posluchači věrohodnost, odkazovali vypravěči na nějakou paměťhodnost, která zůstala upomínkou a pozůstatkem události. Ukázalo se, že největší rozdíly vznikají především v upraveném nářečí, aby byl pro čtenáře text snadno čitelný a dále úprava příběhu, kdy autor musel domyslet jádro příběhu, aby pověst dávala smysl.

V praktické části této práce jsem se věnovala přepisu jednotlivých textů ze sbírky prof. Bohuslava Beneše, ze kterých jsem následně vypracovala krátká shrnutí, pro lepší přehlednost. Zaměřila jsem se především na pověsti démonologické, které byly pro Kopanice typické a které se zde vyskytovaly ještě na konci 20. století; vyprávění, ve kterých vystupovaly nadpřirozené bytosti, jako jsou čarodějnice, čerti, duchové a vodníci.

Následně jsem tyto pověsti a pohádky snažila katalogizovat podle jednotlivých úkazů, které se v nich vyskytovaly. Při přepisu jsem narazila na pověst, kterou nebylo možné katalogizovat, jelikož se jednalo o pověst historickou. Ve zpracovávaných textech se objevila i unikátní pohádka, kterou se mi nepodařilo najít v žádném katalogu evropských pohádek.

Zpracování této bakalářské práce bylo pro mne skvělou zkušeností a pokud mi to bude umožněno, ráda bych pokračovala v rozboru sběru prof. Bohuslava Beneše i v budoucnu ve své potencionální diplomové práci.

7. Použitá literatura a prameny

7.1. Literatura

BARTOŠÍKOVÁ, Alena, KROPÁČ, Jan a RICHTER, Václav. *Kde modrý plamének hoří: pověsti z kraje pod Lopeníkem, Buchlovem a Pálavou*. Břeclav: Moraviapress, 1998.

BENEŠ, Bohuslav. *Úvod do folkloristiky*. Vyd. 1. Brno: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Fakulat filozofická, 1980.

BĚLIČ, Jaromír a KŘÍSTEK, Václav. *Moravskoslovenská nářečí*. Olomouc: Studijní a lidovýchovní ústav : Vysoká škola pedagogická, 1954.

BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie*. 1. vyd. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1972.

BOHÁČ, ČERNÍK, FOLPRECHT, HÚSEK a další. *Moravské Slovensko*. Svazek II. Praha 1922. Národopis lidu československého, díl 1. Reprint vydalo město Kyjov 2014.

HÚSEK, KLVAŇA, NIEDERLE, SLAVÍK. *Moravské Slovensko*. Svazek I. Praha 1913. Národopis lidu československého, díl 1. Reprint vydalo město Kyjov 2014.

CHLOUPEK, Jan a Alois STUDNIČKA: *K postavení kopaničářských dialektů mezi nářečími východomoravskými*. In Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. Brno, 1955. Dostupné z <https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/100233>

JANČÁŘ, Josef - *Lidová kultura na Moravě*. Josef Jančář s kolektivem. Ve Strážnici: v Brně: Ústav lidové kultury; Muzejní a vlastivědná společnost, 2000. Vlastivěda moravská. Nová řada, Země a lid, sv. 10.

JANČÁŘ, Josef. *Proměny Slovácka: (lidová kultura - od feudálního poddanství k postmodernímu společenství)*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2011.

Kolektiv autorů. *O kopanické řeči*. Starý Hrozenkov: Informační středisko pro rozvoj Moravských Kopanic, 2016.

LUFFER, Jan. *Katalog českých démonologických pověstí*. Nakladatelství Academia, Středisko společných činností AV ČR, 1. vydání, Praha, 2014.

SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. V Brně: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky, 1998

SIROVÁTKA, Oldřich. *Čítanka české lidové slovesnosti: Z lid.písní, vyprávění, říkadel a her*. Brno: Masarykova univerzita, 1992.

VÁCLAVEK, Bedřich. *Lidová slovesnost v českém vývoji literárním*. In. B. Václavek - R. Smetana: *O české písni lidové a zlidovělé*. Praha 1950.

7.1. Periodika

Bílé Karpaty: *časopis moravsko-slovenského pomezí*. Uherské Hradiště: Veselí nad Moravou: Trenčín: Nemšová: Luhačovice: Společnost pro trvale udržitelný život, regionální pobočka Bílé Karpaty; Český svaz ochránců přírody, základní organizace Bílé Karpaty, 1996. (2) ISSN 12113638

7.2. Prameny

BENEŠ, Bohuslav - soukromá sbírka materiálů lidové kultury z oblasti Moravských Kopanic.

8. Resumé

Presented thesis deals with the analysis of authentic legends in the region of Moravské Kopanice. Whole work is divided into two main parts, namely theoretical and practical. Theoretical part deals with the description of this region, where those legends were collected from sources of kopanicarsky dialect and folk literature. Practical part is focused on processing, analysing and sorting of demonological legends. This part outlines the most significant differences between literature in general and folk literature.